

פרקי

אבות סט

פרק קנין תורה.

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר ממעי מעשה ידי להתפאר:

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם: רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה ולא עוד אלא שכל העולם כלו כרי הוא לו, נקרא רע אהוב איהב את המקום אהוב את הבריות משמח את המקום משמח את הבריות ומלכשחו עונה ויראה ומכשרתו להיות צדיק

שני חכמים בלשון המשנה ברוך שבחר בהם ובמשנתם ר' מאיר אומר וכו' נהגו כל ישראל לשנות בבתי כנסיות בשבתות שבין ססח לעצרת (א) מסכת אבות פרק אחר בכל שבת (ב) ולפי שיש בין ססח לעצרת ששה שבתות ואין במסכת אבות אלא חמשה פרקי' לסיכך לקפו מתוך דברי הבריות דברי מוסרים כעין מסכת אבות פרק אחר וקראוהו פרק קנין תורה (ג) לשנותו בשבת ששית שבת שלפני עצרת ולפי שבעצרת נתנה התורה נהגו ללמוד פרקים אלו בין ססח לעצרת שנשמע דברי מוסרים לפני סתן תורה כענין הכתוב אומר (משלי ח' ל"ג) שמעו מוסר וחכמו שתהיה יראת חמאנו קודמת לחכמאנו. וכן נהגו לקרות משלי (ד) ויש מחלקין אותו לחמשה פרקים שיהיה כנגד חמשה פרקים של מסכת אבות פרק וחלק בכל שבת ובארץ היא (ה) נהגו לחלק אותו לארבעה חלקים בלבד ומקדימי' שבת אחד לשנות בה מסכת אבות ובארבע שבתות מסיימי' אבות ומשלי ושבת של קנין תורה שהיא השבת הששית נוהגין לקרות רוח דפי שנכנסה רוח תחת כנפי השכינה וכן אנו בסתן תורחנו נכנסנו תחת כנפי השכינה ומורי הראש ויל (ו) אמר שנקרא שמה רוח בניסמאריא תרו שקבלה עליה תרו מצות וכן בסתן תורה נתוסף לנו תרו מצות יתרות על מצות שנצטוו בני נח שהם שבע מצות. סך הכל תרי"ג שנו חכמים בלשון המשנה, לשון המשנה והברייתא אחד הוא אלא מה שסדר לבנו הקדוש קרוי משנה ומה שסדרו אחריו ר' חייא ור' אושעיא ור' נחן ובר קפרא קרוי ברייתא והוא מלשון (בראשית פ"ל י"ג) ויגם החוצה ועיקר לכרצ שהברייתא הם חוץ מהמשניות (ז) והפרק הזה הנקרא קנין תורה הוא בסדר אליו וזמא (ח) ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכשמת ר' עקיבא רבו (ט) אמרה דתניא (י) ר' עקיבא אומר כל העוסק שלא לשמה נח לו שנדמכה שלייתו על פניו אבד

פרקי מרחק ששי אבות

חסיד ישר ונאמן ומרחקתו מן ההטא ומקרבחו ליד זכות ונהגין ממנו עצה וחושיה בינה ונבורה שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי נבורה, ונותנת לו מלכות וממשלה וחקור דין ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין שאינו סוסק וכנדר המתגבר והולך והוא צנוע וארך רוח ומוחל על עלבונו ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים :

ר' יוחנן אומר (י"א) לעולם יעמוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן ולא עוד אלא (י"א) שכל העולם כלו כדאי הוא לו שני (משלי י' כ"ה) וצדיק יסוד עולם ומשלו משל (י"ב) למה הדבר דומה לנקדת המחונה שעל ידה תעשה המחונה כן בשביל צדיק אהר העולם מתקיים ואמרו (י"ג) כי זה כל האדם כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה ואמר בן זומא (י"ד) ברוך שברא כל אלה לשמשני, נקרא ריע שני (תהלים קל"ט י"ז) ולי מה יקרו ריעך ד', אהוב שני אני אהבי אהב, אהב את המקום שהתורה מביאתו לאהבת המקום שני (דברים ו' ה') ואהבת את ה' ד', אהב את הבריות שני (ויקרא י"ח י"ט) ואהבת לרעך כמוך ואמרו (מ"ז) זה כלל נדול בתורה, משמח את המקום כמעשיו הטובים וכמו שאמרו (מ"ז) אשרי מי שעמלו בתורה עושה נחת רוח ליוצרו ואומר (תהלים ק"ד ל"ד) ישמח ה' במעשיו כביכול הקביה שמח בעוסקי התורה וכן אמרו (י"ז) אין לו להקביה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד ובהפך זה (בראשית ו' ו') ויתעצב ה' אל לבו, משמח את הבריות כאמרו (משלי כ"ט ב') ברבות צדיקים ישמח העם, מלבשתו עונה ויראה שני (תהלים ק"א י') ראשית חכמה יראת ה' ואומר (משלי כ"ב ד') עקב עונה יראת ה', ומכשרתו להיות צדיק, העומד בקו האמצעי נקרא צדיק, חסיד זה הגופה מקו האמצעי לקו האחרון (י"ח) ישר ונאמן כפל ענין במלות שונות שישר וצדיק אחר, וחסיד ונאמן אחד (י"ט) וכן במשה נאמר (במדבר י"ב ג') והאיש משה עניו מאוד שהיה חסיד וזה מעט מאד ונאמר בו (שם י"ג ז') בכל ביתי נאמן הוא וכן אני מפרש (חבקוק ב' ד') וצדיק באמונתו יחיה כשנוטה לחסידות, דיא (כ') ישר בדרך ארץ ונאמן במסון, וכן אמרו רז"ל (כ"א) שתחלת דיו של אדם נשאת ונתת באמונה, וי"ט (כ"ב) ונאמן כענין שני (משלי י"א י"ג) ונאמן רוח מכסה דבר שמסתיר הדברים שבהם סתרי תורה, וכן שלמה הוא אומר (שם כ"ה ב') כבוד אלקים הסתר דבר ואמרו רז"ל (כ"ג) בהדי כבשי דרחמנא למה לך שלא לנלות סתרי תורה ועל כיוצא בזה נאמר על רבן של גביאים (במדבר י"ג ז') בכל ביתי נאמן הוא, וי"ט (כ"ד) ונאמן מלשון (ישעיה כ"ב כ"ג) יחד תקועה במקום נאמן שהוא

פרקי פרק ששי אבות ע

שהוא נאמן וקיים למי שבוסח בו הפך מזה שהכתוב אומר (משלי כ"ה י"ט) מבטח בוגר ביום צרה, ומרחקתו מן החטא, שמזהירנו ממצות לא תעשה, ומביאתו לידי זכות שמדריכנו במצות עשה וההנהגה בתורה לשמה מובטח הוא שלא יחטא, ואמרו (כ"ה) אם פגע בך מנוול זה משכרו לבית המדרש ואמרו (כ"ו) יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיע שניהם משכחת עון, ונהנין ממנו בני אדם שמלמד אותם עצה ותושיה בינה ונבונה שכן התורה אומרת על עצמה (שם ח' י"ד) לי עצה ותושיה אני בינה לי נבונה נקראת התורה תושיה שמתשת כחו של אדם (כ"ז) ואם תאמר מאי ולי נבורה וי"ל זו נבורת כבישת היצר או טעם נבורה כאמרו (קהל' ז' י"ט) והחכמה תעוז לחכם מעשרה שלימים אשר היו בעיר ואומר (שם ט' ט"ז) טובה חכמה מנבורה, ואומר (שם ט' י"ח) טובה חכמה מכלי קרב, ואומר (משלי כ"א כ"ג) עיר נבורי, עלה חכם וירד עוז מבטחה, וי"ט (כ"ח) שנקראת התורה תושיה שעל ידה נשתת העולם, דיא שהיא יישות העולם מנורת להנחיל אוהבי יש (שם ח' כ"א) ונותנת לו מלכות וממשלה וכו', כד"א (שם ח' ט"ז ט"ז) כי מלכים ימלוכו בי שרים ישורו וחקור דין לפי שמקצוע גדול בתורה הדינין, וכן שלמה כששאל לו הקב"ה (מלכים א' ג' ה') מה אתן לך שאל המשפט ואמר (שם ג' ט') ונתת לעבדך לב לשמוע לשפוט אח עמך וכו', על כן אומר וחקור דין שהתורה מביאתו לחקור על הדינין ולהוציאן לאמתתן, וכן הכתוב הוא אומר (דברים י"ז ד') ודרשת וחקרת ושאלת ואם נפשך לפרשו קשור עם ונותנת לו מלכות וממשלה וכו' שהתורה נותנת לו מלכות וממשלה וגדולה וכל העם חוקרי, ודורשים אותו לעשות דין ביניהם, ומגלין לו רוי תורה, כאמרם (כ"ט) חכם עדיף מנביא שני (תהלים צ"ג י"ב) ונביא לבב חכמה, מי נחלה במי קסן נחלה בגדול, ואומר (תהלים קי"ט י"ח) נל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ואומר (שם כ"ה י"ד) סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם, ונעשה כמעין שאינו פוסק וכנהר שמחנבר והולך שני (משלי ה' ט"ז) יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות סלני מים, והוי צנוע, כנאמר (שם י"א ב') ואת צנועים חכמה, ורך רוח שהתורה אמרה (דברים ט"ז ז') אל תאמץ את לבבך שמרת האכזריות מגונה עד מאד וחיח המתנגז בדרכי השם הוא רך רוח וכמו שדרשו (ל') מה הוא רחום אף אתה היה רחום, ומוחל על עלבונו, בפרק ב' דיומא (צ"א) אמר ר' שמעון בן יוחי כל תיח שאינו ניקם גומר כנחש אינו תיח ומה שהכתוב אומר (ויקרא י"ט ח"י) לא תקום ולא תסור ההוא נבי סמון כתיב אבל בצערא דנוסא שרי, ומקשה וצערא דנוסא מי שרי והתגיא (צ"ב) תיח הם ערובים ואינם עולבים שומעים חרפחם ואינם

אבות

מרק ששי

פרקי

ז **אמר** רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה, שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נווף שנאמר גום זהב באף חויר אשה יפה וסרת טעם; ואומר, והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חירות על הלחת, אל תקרא חירות אלא חרות שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד

ואינם משיבין עושים מאהבה ושמים ביסורין ועליהם הכתוב אומר (שופטים ה' ל"א) ואהביו כצאת השמש ומשני דלעולם דנקים ליה בלביה ומקשה והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעביר, לו על פשעיו ומשני דמסיים ליה ומסיים ע"כ, וזה טעם ומוחל על עלבוניו, אם עלבו אותו ושיב בקשו ממנו מחילה אין לו לנקוב ולישור בלבו אבל קידם זה יש לו לנקים ולגמור וכן אמרו (לי"ג) שנענש שאול על מה שלא חשש לכני בליעל שאמרו מה יושיענו זה ויבזהו (שמואל א' י' ל"א) וכתוב בתריה (שם י"א א') ויער נחש העמוני, ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים שני (משלי ד' ח' סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך :

ז **אמר** ר' יהושע בן לוי בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, לפי ששם נתנה התורה לסיכך בת קול יוצאת משם בכל יום ויום ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה שהם עוֹלְבִין אותה ואינם רוצים לעסוק בה, שכל מי שאינו עוסק בתורה הרי זה נווף, טעם נווף כמו נעור ותרנום (לי"ד) וינער בו אביו (בראשית ל"ז י') ונזף בו אבותיו שהוא נעיר ומאוס כמנודה שבני אדם פורשין ממנו שני (משלי י"א כ"ב) גום זהב באף וסרת טעם ומביא ראיה מפסוק זה שהוא נווף דרך נוסריקון של גום ואף והכתובים מכנים את התורה באשה יפה וכמו שאמרו במסכת יבמות (ל"ה) כמה טובה אשה טובה שהתורה נמשלה בה, וטעם הפסוק כמו גום זהב באף חויר שהיומי והגוי הוא מטונף ומלוכלך כן בני אדם שראויים לקבל חכמה המכנה אותם הכתוב באשה יפה ואינם רוצים לתלמוד וזה טעם וסרת טעם שהרי סרים מללמוד טעמי התורה וי"ט (ל"ו) שהכתוב מדבר בתיא שפירש מן התורה ופירשו כן לפי שהכתוב אומר אשה יפה ומפרשים שהכתוב מכנה תיא אשה יפה וכשפירש מן התורה מכנה אותו וסרת טעם ופירוש מקובל הוא לפסוק אבל לא להביא ראיה ממנה למה שאמרה המשנה אוי להם לבריות מעלבוניה של תורה שבחכם אומר הפסוק את דבריו ובכלל הבריות נכנס עמי הארץ והיא אלא הטעם כמו שפירשתי שכל אדם הוא מוכן לקבל חכמה אם ירצה

פרקי פרק ששי אבות עא

תורה וכל מי שעוסק בתלמוד תורה הרי זה מתעלה שנאמר וממתנה נחליאל ומנחליאל במות :

ג הלומד מחבירו ס"ק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות צריך לנהג בו כבוד, שכן מצינו בדוד מלך

ירצה הן בשירת הן בקל וזהו יסוד וכמו שפירשו (ל"ו) ומותר האדם מן הבהמה אין כי אין הוא שם האדם שווה ההפרש בין האדם הנוטה לצד החומר הארמיי ואינו לומר תורה ובין הבהמה שהאדם כזה אומר אין כלומר אפס התכמה שהיה ראוי לקבלה ולא קבלה ובבהמה אין אומי הם אין שאין אומרים אפס הבהמה הוזהרמה שמעולם לא היתה ראויה לקבל חכמה ואומר והלחית מעשה אלקים המה וכו' (שמות ל"ב ט"ו) אל תקרי חרות אלא חירות (ל"ח) שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, ומכלל הן אתה שומע לאו כמו שהעוסק בתורה הוא בן חורין כך מי שאינו עוסק בתורה הוא נוף שנוף פורשי ממנו וזה מתקריב אליו לשמשו כאחד הסגנים כד"א (נחמיה י"ג י"ו) חורי יהודה שהשרים מכנים אותם חורים, מתרגם לכן חור כמו שמכנים סחתי העם חשובי וגדולה מו משבחים המלכים בלשון חורים שני (קהלת י' ט"ו) איך ארץ שמלך נער מענין (אסתר ב' כ') נעני המלך שדם עכרי המלך, אשריך ארץ שמלך בן חורין שהוא מן הסגנים כלומר הראוי למלוכה, וי"מ (ט"ז) בן חורין חפשי ממשא מלך ושרים, ופירושים מקובלים הם אבל הראשון נכון בקשר המשנה וכ"ש בנרסת הספרי שבסדר אליהו וזמא (מ') דנרסי שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה שכל העוסק בתורה הרי זה מתעלה שני (במדבר כ"א י"ט) וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. הא למדת שלשון בן חורין השטי במשנה הוא לשון עלוי ושררה שני וממתנה נחליאל כפרשת חקת התורה כתיב (במדבר כ"א ח"י) באר חפרוה שרים כוזה נריבי העם במחוקק במשענותם וממדרב מתנה נחליאל וממתנה נחליאל במית ודרשו בריש ס"ק כיצד מעבירין (מ"א) אם אדם משים עצמו כמדבר שהכל דשין בו התורה נחמיה לו במתנה שני וממדרב מתנה וכיון שנתנה לו במתנה נחלו ד' שני וממתנה נחליאל, וכיון שנחלו ד' עולה לנדולה שני ומנחליאל במות ואם הגים דעתו הקביה משפילו שני ומבמות הגיא ולא עוד אלא ששוקפין אותו בקרקע שני (שם כ"א כ') ונשקפה על פני הישימון ואם חור בו הקביה מנבירו שני (ישעיה מ' ד') כל גיא ינשא ע"כ :

ג הלומד מחבירו וכו' כך היא הצעת המשנה בסדר אליהו וזמא (מ"ב) אבל

אבות

פרק ששי

פרקי

ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלוֹפו ומיודעו שנאמר ואתה אנוש כערכי אלוֹפי ומיודעי : והלא דברים קל וחומר, ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלוֹפו ומיודעו, הלא למד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או פסוק אחד או דבור אחד או אפילו אות אחת על אחת כמה וכמה שצריך לנהג בו כבוד, ואין כבוד אלא חורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו, וחכמים ינחלו טוב, ואין טוב אלא חורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם חורתי אל תעזבו :

אבל העולם מוסיפין בה בסוף המשנה שני כבוד חכמים ינחלו וחכמים ינחלו טוב וכו' עד חורתי אל תעזבו והדבר תימה שאין בספר משלי פסוק כזה שיאמר כבוד חכמים ינחלו וחכמים ינחלו טוב דפסוק כבוד חכמים תשלומו הוא וכסלים מרים קלון (משלי י ג) ופסוק וחכמים ינחלו טוב רישא דקרא הוא משנה ישירים בדרך רע בשחיתו הוא יפול וחכמים ינחלו טוב (שם כ"ח י) ואילו המוסיפין כן במשנה זו עשו מראש פסוק זה ומסוף פסוק זה פסוק אחד ונדולה מזו אמרו בחלמוד שני, ונתן הכסף וקם לו, וכן בפרק הירואה (מ"ג) לקיים מה שני כל החלומות הולכים אחר הפה והיינו קרא דויה כאשר פתר לנו כן היה (בראשית מ"א י"ג) וצ"ע. למד מאחיתופל שני דברים, אמרו במדרש (מ"ד) פעם אחת מצאו אחיתופל לדוד שהיה עוסק בתורה יחיד אמר לו דית לך חבר חרב על הברים ונואלו (ירמיה ג ל"א) חרב על שונאיהם של ת"ח שיושבי בר בבר ועוסקי בתורה אלא נעסוק בתורה אני ואתה שני (תהלים נ"ה מ"ו) אשר יחדו נמתיק סוד ושוב פעם אחת מצאו אחיתופל לדוד שהיה הולך לבית המדרש לבדו אמר לו ולית לך ברב עם הדרת מלך אלא בית אלקים נהלך ברנש ברנישת בני אדם נלך אני ואתה ואית דאמרי דאמר ליה כי אתית לצלווי רה"ט ואויל שני (שם) בית אלקים נהלך ברנש וקראו רבו אלוֹפו ומיודעו דכתיב כתר האי קרא שני (שם נ"ה י"ד) ואתה אנוש כערכי אלוֹפי ומיודעי ופי' הפסוק ואתה אנוש כערכי בתורה ולפי שלמדתי ממך שני דברים הללו תהיה מעתה אלוֹפי ומיודעי אלוֹפי מנורת ואאלפך חכמה (איוב ל"ג ל"ג) ומיודעי מענין חכמים יידועים (דברים א' ט"ז) ודבר אחד למד דוד מאחיתופל בשעה שפתח השיחין בבית המקדש ועלה התהום לימד אותו שיכתוב שם המפורש וישליך לתהום מקל וחומר ומה להטיל שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה יסחה על המים לעשות שלום בכל העולם על אחת כמה וכמה כדאיתה בסוכה (מ"ה) וי"ל ששני דברים למדו בתחלה וקראו רבו עליהם ושוב למד אותו

פרקי פרק ששי אבות עב

ד כך היא דרכה של תורה, סת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועד הארץ תישן וחיי צער תחיה ונחורה אתה עמל אם אתה עשה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא :

אותה של השתין (מ"ו) שהרי כמה דברים למד ממנו בלמרס יחר אבל מה שקראו רבו על שני דברים בלכד היה ובמדרש (מ"ו) וכי מאחר דעל אות אחת צריך לנהוג בו כבוד דבר אחד למה ל"י, ואי על דבר אחד צריך לנהוג בו כבוד פרק אחד או הלכה אחת למה ל"י, אלא אות אחת בתלמוד. דבר אחד במשנה, פסוק אחד במקרא, הלכה אחת אפי' לא פסיקא פרק אחד אפי' בדרך ארץ, היכי דמי אות אחת כנון מעמצין או מאמצין עוממות או אוממות (מ"ח) ע"כ אבל איני מקשה למדרש שכן דרך התלמוד בכמה מקומות כעין לא זו אף זו כלומר הלמד פרק אחד ולא פרק אחד בלבד אלא אפי' הלכה אחת ולא הלכה אחת אלא אפי' פסוק אחד וכן כלם, אבל קשה ל"י מה ראייה מביא לדבר אחד ולאות אחת מדוד שנרג כבוד לאחיתופל מפני שני דברים, והייתי יכול לסרש שקרא דוד לאחיתופל ארופי על הדבר האחד ומיודעי על הדבר השני, ויש ראייה לדבר אחד אבל לאות אחת אין ראייה, וי"ל שנס לאות אחת יש ראייה מקל וחומר ומה אם דוד מלך ישראל קרא לאחיתופל רבו ואלופו שלמדו שני דברים ק"ו לשאר בני אדם שיש להם לנהוג כבוד בטי שלומדן אפי' אות אחת :

ד כך היא דרכה של תורה אפי' אתה עני בתכלית העוני שאין לך מה לאכל אלא סת במלח ואין לך מה לשותות אלא מים במשורה ואין לך מצע לשכב אלא עד הארץ וחייך חיי צער אפי' הבי היה עמל בתורה אבל אינו אומר שלומדי התורה אין להם לאכול אלא סת במלח וכו', שהרי (משלי ג' י"ז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום וכן הכתוב אומר (מיכה ו' ג') עמי מה עשיתי לך ומה הלאהיך ענה כי אם נזירי האומות לזכשים לבוש שק ואוכלי לחם צר ומים לחץ אין לומדי תורה כן אלא מתנגדים בדרכי נועם ובנתיבות שלום אין להצטעק יותר מדאי ולא להצטער יותר מדאי וכן הכתוב אומר (קהלת ט' ח') בכל עת יהיו בנדיך לבנים להשמר מעוונות הפכוני בנדי צואים (זכריה ג' ג'), ואפי' הבי שמן עד ראשך אל יחסר (קהלת ט') שלא תרגיל עצמך להצטער יותר מדאי אלא התנא בא להפליג ולומר שאפי' דוא עני ביותר לא יניח בשביל עניונו מללמוד וכמו שאמרו (מ"ט) הלל מחייב את העניים, אבל אם יש לו ולומר יאכל וישחה וישן כדרך הבינונית כנועם ושלום, ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה שאתה מחזק

אבות

פרק ששי

פרמי

ה אל חבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד יותר מלמודך עשה ואל תתאוה לשלחנם של מלכים ששלחנך גדול משלחנם וכתרך גדול מכתרם ונאמן הוא בעל מלאכתך שישלם לך שכר פעלתך :

ו גדולה תורה יותר מן הבהנה ומן המלכות. שהמלכות נקנית בשלשים מעלות והבהנה נקנית בעשרים וארבעה והתורה נקנית בארבעים ושמונה

מתעסק בתורה וטוב לך לעולם הבא ששכרך הרבה מאוד. אל חבקש גדולה אעפ"י שהנעת למדרגת ההכמה אל תתגדל על הבריות, ואל תחמוד כבוד שלא תאמר אקרא בשביל שאקרא רבי בשביל שאקרא דיין (ני) יותר מלמודך עשה שיהיו מעשיך מרובין מחמתך שלא המדרש הוא העקר אלא המעשה, ואל תתאוה לשלחנם של מלכים וכן הכתוב אומר (משלי כ"ג) אל תתאוה למסעמותי והוא דחם טובים ועוד שאפ"י אתה אוכל פת במלח אל תתאוה לשלחנם של מלכים ששלחנך גדול משלחנם, שהם בעולם הזה ואחרי בעולם הבא וכתרך גדול מכתרם. וכמו שפירשתי לעיל (נ"א) שנדול כתר תורה מכתר כהונה ומלכות, ונאמן הוא בעל מלאכתך וכי כדכתיב (דברים ז' טז) הרי הנאמן שומר הברית והחסד וכו' :

ו גדולה תורה מן הבהנה ומן המלכות וכו' שהמלכות נקנית בשלשים מעלות אחר בכסף, בי בזהב, ג' בנשים, ד' בעבדים, ה' בשפחות, ו' בבתים, ז' בשדות, ח' בננות, ט' בפרדסים, י' בכרמים, י"א בבגדים, י"ב בסלה, י"ג במדינות, י"ד בשרים, ט"ו בשרוח, ט"ז בתענוגים, י"ז בשירה, י"ח בשירות, י"ט בסמים, כ' ברכי, כ"א בפרשים, כ"ב בשמלות, (כ"ג) כ"ג קנשק, כ"ד בחיילות, כ"ה בכשמים, כ"ו ביועצים, כ"ז בצופים (נ"ב) כ"ח כמרגלות, כ"ט במשפט, ל' בצדקה, והבהנה בעשרים וארבע מעלות אי קדושה, ב' מדרגה, ג' בגדי שש, ד' פארי המנבעות, ה' תספורת ראש וזקן כל שלשים יום לכהן הדיוט, וכו' כל שבעת ימים, (נ"ג) לנפש לא ישמא בעמיו, ז' לא יקרצו קרחה, ח' ופאת זקנם לא יגלחו, ט' ובבשרם לא ישרמו שרמט, י' אשה וזנה וחללה לא יקחו, י"א כל אשר בו מום איש עור (נ"ד) י"ב או ססה, י"ג או חרום, י"ד או שרוע, ט"ו שבר רגל, ט"ז שבר יד, י"ז גבן, י"ח או דק, י"ט או תכלול בעינו, כ' או גרב, כ"א או ילפת, כ"ב או מרוח אשך, כ"ג או שאר מומין בכלל, כ"ד חייב לנקות את עצמו מכל כיצור שני וקדשחו וכנגד כ"ד מעלות אלו נתן כ"ד מתנות כהונה שמנו חכמים בפרק הזרוע והלחיים (נ"ה) והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים שמעתי בשם החכם ר' יעקב ז"ל

פרקי פרק ששי אבות עג

דברים. וא"ל הן, בתלמוד בשמיעת האזן, בעריכת שפתים, בבינת הלב בשכלות הלב, באימה, ביראה, בענוה, בשמחה, בשמוש חכמים, בקדוק חברים, בפלסול התלמידים. בישוב במקרא במעוט סחורה, במשנה במעוט דרך ארץ, במעוט תענוג, במעוט שנה, במעוט שיחה, במעוט שחק, בארץ אפים, בלב טוב, באמונת חכמים, בקבלת היסורין, המכיר את מקומו, והשמח בחלקו, והעושה

בן קרשף (נ"ו) ראה שגדולה חורה מן הכהנה ומן המלכות שבמלכות נאמר בשלשים מעלות ובכהונה נאמר עשרים וארבעה מעלות ולא אמר בשום אחד מהם נקנית אבל בתורה אמר והתורה נקנית בארבעים ושמונה מעלות משלו משל למה הדבר דומה לאדם שהיה לו שלשת חפצים והחפץ האחד שווה יותר מהאחרים השנים והיו לו שלשה בנים ורצה ליתן לכל אחד חפץ למי שנותן חפץ אחד משני החפצים אינו אומר לו כלום אבל למי שנותן החפץ ששווה יותר אומר אני נותן לך חפץ זה ובלבד שתתן לכל אחד משני אחיך דבר קצוב וגמצא שהוא כקונה החפץ כן במלכות ובכהונה לא אמר לשון נקנית ובתורה אמר לשון נקנית שהיא שווה יותר משתיהן ע"כ והחכם ר' יהודה נר"ו בן מורי ז"ל (נ"ז) אמר שהמלכות והכהונה היא ירושה ולא שייך בה קנייה אבל התורה שאינה ירושה שייך למימר בה נקנית. אי בתלמוד שילמוד מפי סופרים ולא מפי ספרים. כי בשמיעת האזן שישמעו אוניו כל מה שיאמר רבו, כי בעריכת שפתים כדאמרינן בסוכה (נ"ח) אמר ליה שמואל לרב יהודה שינא סתח סומך כי היכי דתוריק חיי ותחקיים בידך שני (משלי ד' כ"ב) כי חיים הם למוצאים אל תקרי למוצאים אלא למוציאים (נ"ט) בסה ברוריה אשכחתי לתלמידא דהוה נריס בלחישא אמרה ליה והא כתיב (שמואל ב' כ"ג ה') ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמיח איברי' שמורה ואם לאו אינה שמורה (ס') ואמרו (ס"א) תלמיד אחד היה לו דרי אליעזר בן יעקב שהיה שונה בלחש לאחר שלש שנים שכח תלמודו, די בבינת הלב שישתדל מהתלמוד שלמד מרבו להבין דבר מתוך דבר שכך הסדר בתלמוד חכמה בינה ודעת, חכמה מה שלמד מרבו בינה מה שמבין מעצמו ועיי' החכמה והבינה יהיה הדעת, ה' בשכלות הלב היא הדעת שפרשתי היוצאה מהחכמה והבינה ובשלשתן שכלו של אדם שלם, ו' באימה וביראה שני (תהלים ב' י"א) עבדו את ה' ביראה ונילו ברעדה במקום נילה כלומר מקום שלומדים תורה שני בה (שם י"ב ט') סקודי ה' ישרים משמחי לב שם תהא רעדה שלא יקר את ראשו בשעה שהוא משתמש בכתרה של תורה, וכן אמרו (ס"ב) שפתותיו

פרקי פרק ששי אבות

סינ לדבריו, ואינו מחזיק טובה לעצמו, אדוב, אוהב את המקום, אוהב את חבריו, אוהב את הצדקות. אוהב את המישרים, אוהב את התוכחות, ומתרחק מן הכבוד, ולא מגנים לבו בתלמודו, ואינו שמח בהוראה, נושא בעל עם חברו, ומכריעו לכף זכות, ומעמידו על האמת, ומעמידו על השלום, ומתישב בתלמודו, שואל, ומשיב, שומע ומוסיף, הלומד על מנת ללמד, והלומד על מנת לעשות.

שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר ופירשו כל תלמיד ששונה ואין שפתותיו נוטפות מר תכונה ולכן אמרו (סינ) זרוק מרה בתלמידים. זי בעונה כשהוא עניו אינו בוש מלשאול ואומר (משלי ל' ל"ב) אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה, ודרשו חז"ל (סיד) אם נבלת בהתנשא אם נבלת עצמך על דברי תורה סופך להתנשא ואם זמות ששמת זמם על פיך ובושת מלשאול סופך שתשים יד לפה ששואלין אותך דבר הלכה ותשים יד לפה ולא תדע להשיב ומי שיש בו עונה לא יבוש מלשאול, ובהפך רשע כנובה אפו כל ידרוש (תהלים י' ד'), ח' בשמחה שכשלומד בשמחה יערב עליו כל מה שילמוד ולכך אנו אומרים בתפלתנו והערכ נא ה' די את דברי תורתך בפינו, מי בשמוש חכמים, אמרו בתלמוד נויר ירושלמי (סיה) אמר ר' עקיבא מאן דלא משמש חכימא קמלא חייב ואמרו במסכת ברכות (סיו) אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי גדולה שמושה יותר מלמודה שני (מלכים ב' ג' י"א) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו אשר למד לא נאמר אלא אשר יצק ואמרו (סיו) איוהו עם הארץ כל שקרא ושנה ולא שמש ת"ח ואמרו (סיה) המונע תלמידו לשמשו כאלו מונע ממנו גמילות חסדים שני (איוב ו' י"ד) למס מרעהו חסד רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שני (שם) ויראת שדי יעזוב כדאיתא בגתובות (סיט) י' בדקדוק חברים שני (משל כ"ז י"ז) ברזל בברזל יחד ודרשו בו (עי) אלו ת"ח המחדדי' זה לזה בהלכה, ואמרו (ע"א) דרך משל דמה חברים העוסקים בתורה דומים למדורה של עצים שדולקת ומתנברת עין זה מדליק עין זה ועין זה מדליק את זה, כך החברים העוסקים בתורה זה שואל זה משיב זה מקשה זה מתרין נמצאו כלם מדליקין זה את זה וכל יחיד העוסק בתורה דומה לעין יחיד דולק שאין האור מתאחות בו ונמצא כבה מיד, ובמדרש (ע"ב) לא טוב היות האדם לבדו אין אדם למד תורה הנקראת טוב לבדו היטב וכן דרשו (ע"ג) טובים השנים מן האחד טובים השנים שעוסקים בתורה טעה אחד מהם חבירו מחוירו שני (קהלת ד' ט"ז) אשר יש להם שכר טוב בעמלם י"א, כפסול התלמידים כראמרינן (ע"ד) הרבה למדתי

פרקי פרק ששי אבות עד

המחכים את רבו, והמכין את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא נאלה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי :

למדתי מרבתי ומחבירי יותר מרבתי ומתלמידי יותר מכלם ואמרו (ע"ה) התלמידים אצל הרב דומים לעין קטן מדליק את הנר, י"ב בישיבה, כמו שאמרו (ע"ו) מרבה ישיבה מרבה חכמה, י"ג במקרא, י"ד במשנה הקדים התלמוד על מקרא ומשנה ואח"כ אמר במקרא במשנה אעפ"י שהם הקודמים וכמו שאמרו (ע"ז) בן חמש למקרא בן עשר למשנה בן חמש עשרה לתלמוד להודיע שבתלמוד הכל מ"מ יש לחת למשנה חלק וחלק למקרא ורוב החלקי לתלמוד, ט"ו במיעוט ישינה שני, אל תאהב שינה פן תורש, פקח עיניך שבע לחם (משלי כ' י"ג) ודרשו בו (ע"ח) פקח עיניך שבע לחמה של תורה ונתנו שעור בשינת היום ובשינת הלילה (ע"ט), ט"ז, במיעוט סחורה כדאמרי (פ"ו) לא כל המרבה בסחורה מחכים ואמרו (פ"א) אין התורה מצויה לא בסחרנין ולא בתגרנין שני (דברים ל' י"ג) ולא מעבר דים היא כלומר לא במהלכי מעבר דים היא, י"ז, במיעוט שחוק כדאמרי (פ"ב) שחוק וקלות ראש מרנידין לערוה כ"ש שמביא לירי בטול תורה ואומר (משלי ט"ו כ"ח) לב צריק יהנה לענות ופירשו בו (פ"ג) מלשון לענה וראש ואמרו טוב כעס משחוק (קהלת ז' ג') אעפ"י ששניהם רעים טוב זה מזה, י"ח במיעוט תענוג כדאמרי (פ"ד) זאת חתורה אדם כי ימות באהל (במדבר י"ט י"ד) אין התורה נמצאת אלא במי שממית עצמו עליה, י"ט במיעוט דרך ארץ, נוכל לפרשו בענין הוי ממעט בעסק ועסק בתורה והחכם ר' ישראל (פ"ה) ו"ל פירש כענין מה שדרשו (פ"ו) וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ שלא יהא מצוי כתרנגול אצל אשתו וענות ח"ח מערב שבת לערב שבת (פ"ז) ע"כ ואני מסייעו בפירוש זה לפי שכבר אמר במיעוט סחורה, נמצאת במעוט דרך ארץ לענין תשמיש קאמי ועוד שכבר אמר קודם לכן המיעוט שחוק ושחוק מרגיל לערוה לכך סמך לו במיעוט דרך ארץ, כי בארץ אפים שלא לכעוס וכבר אמרו (פ"ח) כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו ואומר (משלי י"ד כ"ט) ארך אפים רב תבונה כ"א (פ"ט) בלב טוב כמו שהכתוב אומר (דברים כ"ח מ"ז) בשמחה ובטוב לבב ואומר (משלי י"ז ט"ו) למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ורב אין ואומר (שמות ל"א ו') וכלב כל חכם לב נתתי חכמה כ"ב באמונת הכמים שמאמין לכל דבריהם שני (דברים י"א י"ז) על פי התורה אשר יורוך וכי (שם) לא חסור מן הדבר וכי אפי' אם אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל

אבות

פרק ששי

פרקי

שמאל שהוא ימין לא חסור, כ"ש שאין אומרי' לך אלא על שמאל שמאל ועל ימין ימין והנה ר' יהושע בא במקלו ובתרמילו לפני ר"ג ביום הכפורים שחל להיות בחשבונו (צ"י), כיג ובקבלת הדיסורין שיקבלם מאהבה ואמרו (צ"א) אם רואה אדם שייסורים באים עליו יפשפש במעשי' פשפש ולא מצא יתלה בנשול תורה שני (תהלים צ"ד י"ב) אשרי הנכר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדני תלה ולא מצא בידוע שהם ייסוריי' של אהבה שני (משלי נ' י"ב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו' ע"כ ואמרו בכרכות (צ"ב) נ' מחנית טובות נתן הקב"ה לישראל וכלם לא נתנם אלא ע"י ייסורין ואלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא כדאיתא התם, הא למדת שהתורה נקנית ע"י ייסורין, אם כן לא יבעוט ויאמר זו תורה וזו שכרה אלא יקבלם בסבר פנים יפות, כ"ד המכיר את מקומו כענין שני (שם כ"ה ו') אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד, ד א (צ"ג) שמכיר את מקומו בבית המדרש שמירוב ישיבתו שם יש לו מקום קבוע, כ"ה השמח בחלקו שאם אינו שמה בחלקו ויגע להעשיר יחבטל מתלמוד תורה, כ"ו ואינו מחזיק טובה לעצמו כדאמרני (צ"ד) אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. כ"ז העושה סיג לרבניו כדאמרני (צ"ה) ועשו סיג לתורה, ר"א (צ"ו) להשמר ברבניו כענין שאמר אבטליון הזהרו בדבריכם וכו' ואמרו (צ"ז) אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, כ"ח אהוב שתהיה רוח הבריות נוחה הימנו ואוהבין אותו בעבור מעשיו הטובים, כ"ט אוהב את המקום שני (דברים ו' ה') ואהבת את ה' ד', ל' אוהב את הבריות שני (ויקרא י"ט י"ח) ואהבת לרעך כמוך, ל"א אוהב את הצדקות שני (דברים ט"ז כ') צדק צדק תידוף, ל"ב אוהב את התוכחות שיאהב את המוכיחו ושיאהב נס הוא להוכיח למי שצריך להוכיחו שכל ישראל ערבים זה לזה (צ"ח) וכן אמרו בבבא מציעא (צ"ט) אין לי הרב לתלמיד תלמיד דהרב שני (ויקרא י"ט י"ז) הוכח תוכיח ואמרו (משלי כ"א ל') אין חכמה ואין תבונה לנגד ה' כל מקום שיש בו חלול השם אין חולקי' כבוד דרב (ק) ואמרו (ק"א) עד היכן היא תוכחה רב אמר עד קללה שני (שמואל א' כ' ל') ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות ושמואל אמר עד הכאה (שם כ' ל"ג) ויטל שאול את החנית עליו להכותו, שכל אחד מישראל הרואה דבר מגונה בחבירו חייב להוכיחו עד שיקלל הנוכח למוכיח או עד שיכנו למר כאית ליה ולמר כדאית ליה וקודם קללה או הכאה אם מתרשל מלהוכיחו פעם אחר פעם הוא נתפש עליו, ל"ג אוהב את המישרים שיהיה ישר ישא ויתן בנתת עם הבריות עד שיאמרו עליו אשרי מלוני לסד תורה אשרי אביו שלמדו תורה, ל"ד והמתרחק

פרקי פרק ששי אבות עה

והמתרחק מן הכבוד כראמרי (ק"ב) הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם וכל הירודף אחר הכבוד שיכבדוהו וינשאוהו (אח) הבריות אם עשו כן הרי לעולם לא יוכיחם ואם לא עשו כן הוא שונא אותם חנם והמתרחק מן הכבוד ולא יחוש אם יכבדוהו בני אדם אם לא, נמצא שמוכיח אותם במלי דשמיא מדי יום ביום בלא פחד ומורא, ליה ואינו גס לבו בתלמודו, וכראמרי (ק"ג) לא בשמים היא לא בנסי הרוח היא ואפי' הגיע למדרגה גדולה בתלמודו לא יתגאה אלא יהיה שפלותו בפני כל אדם, ליה ואינו שמח בהייראה, כראמרי (ק"ד) החושך עצמו מן הדין וכי ואם ישאלוהו להורות לא ישמח להורות שדבר המשפט קשה למאור, כראמרי (ק"ה) ולואי שתהא יציאה כביאה, ליה נושא בעול עם חבירו שני (ויקרא כ"ה ל"ה) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו ובגדל זה שישחתך בצרת חבירו ויצטער לצערו וישמח בשמחתו, ליה ומכריעו דנף זכית כראמרי (ק"ו) והוי דן את כל האדם לכף זכות ואמרי בצדק תשפוט עמיתך (שם י"ג ט"ו) ודרשו בו (ק"ו) שתשפוט ותדין אותו לכף זכות וצדק ל"ט, מעמידו על האמת אם שאלו חבירו בדבר הלכה יעמידנו על האמת, מי מעמידו על השלום כראמרי, וליועצי שלום שמחה (משלי י"ב כ) והבאת שלום בין אדם לחבירו הם מהדברי, שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (ק"ח) מ"א ומתישב בתלמודו שעל ידו ישובו בתלמודו ידרוש ויחקור על דברי תורה להוציאן לאמתתן מ"ב שואל כענין ומשיב כהלכה כבר פירשתי במשנת שבעה דברים בנוסח ושבעה בחכם (ק"ט) מ"ג הלמד על מנת ללמד שני (דברים ו' ז') ושננתם לבניך ואומר (שם ד' ט') והודעתם לבניך ולבני בניך ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חקים ומשפטים, ועל הלמד ואינו מלמד נאמר (משלי י"א כ"ו) מונע בר יקבדו לאום ועל הלמד ומלמד נאמר (שם) וכרכה לראש משביר, מיד והלמד על מנת לעשות שני (דברים ה' א') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואומר (שם ו' ג') ושמעת ישראל ושמרת לעשות ולא המדרש הוא העקר אלא המעשה, מ"ה שומע ומוסיף שני (משלי א' ה') ישמע חכם ויוסף לקח ואמרו (ק"י) מאן דלא מוסיף יסוף, מ"ו והמחכים את רבו שיהיה למודו באומן שיאמר עליו רבו ומתלמידי יותר מכלם וכן היה ריש לקיש מחכים את ר' יוחנן על ידי קושיותיו כראייה בבבא מציעא (ק"יא), מ"ז והמכוין את שמועתו כשאומר שמועה מפי רבו מכוין אותה שלא יוסיף ולא ירע, מ"ח והאומר דבר בשם אמו ומוסיף במדרש (ק"יב) אל חנול דל כי דל הוא (שם כ"ב כ"ב) זה ששומע דבר הלכה ואינו אומרה בשם אומרה וכראמרי (ק"יג) תא אימא לך

פרקי ששי אבות פרקי

ז גדולה תורה שחיה נותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא, שנאמר כי חיים הם למצואיהם ולכל בשרו מרפא: ואומר רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך: ואומר עין חיים היא למחויקים בה ותומכיה מאשר: ואומר כי לוית חן הם לראשך וענקים לנרירותך: ואומר חן לראשך לוית חן עמרת תפארת תמנך: ואומר כי כי ירבו ימין יוסיפו לך שנות חיים: ואומר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: ואומר כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך:

מלתא ותימא לה משמי כבי מדרשא שכל האומר דבר בשם אומרו מביא נאולה לעולם שני (אסתר ב' כ"ב) ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ועיי' כן בא הגאולה לישראל ומכלל הן אתה שומע לאו שכל מי שאינו אומר דבר בשם אומרו נזרם לשכינה שתחלק מ'שראל כשאין נאולה אין שכינה וכשיש נאולה שכינה שורה בישראל:

ז גדולה תורה שהיא נותנת חיים וכו' בריש פרק כיצד מעברין (קידר) אמר ר' יהושע בן לוי חמהלך בדרך ואין לו לויה יעסוק בתורה שני (משלי א' ט') כי לוית חן הם לראשך, חש בראשו יעסוק בתורה שני לראשך, חש בנריתו יעסוק בתורה שני וענקים לנרירותיך, חש בבני מעיו יעסוק בתורה שני רפאות תהי לשרך חש בעצמותיו יעסוק בתורה שני ושקוי לעצמותיך, חש בכל גופו יעסוק בתורה שני ולכל בשרו מרפא, אמר ר' יהודה בריה דר' חיהא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם נותן סם לחבירו יפה לזה וקשה לזה אבל הקב"ה נתן תורה לישראל חיים לכל גופו שני ולכל בשרו מרפא ע"כ ובויקרא רבה פ"ש כ"ה עין חיים היא למחויקים בה (משלי ג' י"ח) לעמלים בה לא נאמר אלא למחויקים בה דמי שמחויק ידי לומרי התורה ומסייען מממונו כשמעון אחי עוריה (קמ"ו) ונקרא על שמו ע"כ ובמסכת תענית (קמ"ז) מעמיד פסוק זה בעמלים בה לשמה ואולי לכך אמר למחויקים בה שדברי תורה צריכים חוץ לחזור עליהם מדי יום ביום כדאיתא בברכות (ק"ז) והחזרה פעם אחר פעם היא תלמוד תורה לשמה שבסעם הראשונה לומד אדם לשם ההבנה ומראשונה ואיך לומר לשם התלמוד כדאיתא בבבא מציעא פרשה ג"ט, אך ימים בימינה בעולם הבא בשמאלה עושר וכבוד בעולם הזה ע"כ והקדים העולם הבא על העולם הזה שהעולם הבא הוא העקר והוא איך ימים בלי הפסק ובפ"ק כמה אשה (ק"ח) אמר רב ששת איך ימים בימינה למימנים בה מ"י שלמדין אותה לשמה וכיש עושר וכבוד, כשמאלה

פרקי פרק ששי אבות ע

ח רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחי אומר, הגוי והכה והעשר והכבוד והחכמה הזקנה והשיבה והבנים נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עפרת חפארת שיבה בדרך צדקה חמצא: ואומר חפארת בחורים נחם והדר זקנים שיבה: ואומר עפרת חכמים עשרם: ואומר עפרת זקנים בני בנים וחפארת בנים אבותם: ואומר חפארת הלבנה ובושה החמה כי מלך יי צבאות כהר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד: רבי שמעון בן מנסיא אומר, אלו שבע מדות שמנו חכמים לצדיקים כלם נתקיימו בירבי ובבניו: **ט אמר רבי יוסי** בן קסמא, פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגע בי אדם אחר ונתן לי שלום והחורתי לו שלום, אמר לי, רבי מאיזה מקום

בשמאלה עושר וכבוד למשמאלים בה פיי שאינם לומדים אותה לשמה עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא ובפרק לא יחפור (קייט) אמר ר' יצחק הרוצה שיחכים יורים הרוצה שיחעשר יצפין וסימניך שולחן בצפון מנורה בדרום, ור' יהושע אומר לעולם יורים שמתוך שמתחכם מתעשר שני (משלי ג, טז) ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, במסכת יומא (ק"ך) פרק בא לו (שם ג, ב) כי ארך ימים ושנות חיים יוסיפו לך וכי יש שנים שהם של חיים ושנים שאינם של חיים אמר ר' אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכות עליו מרעה לטובה ע"כ ולשון חיים כולל רפואה שני (ישעיה ל"ה טז) ותחלימיני והחייני כולל לחם חק שני (משלי כ"ז כ"ו) וחיים לנערותיך, כולל לעושר שני (קהלת ו, ח) מה לעני יודע להלך נגד החיים:

ח ר' שמעון בן מנסיא אומר וכו' עד ונתקיימו ברי ובניו כך היא הגרסא בסדר אליהו זוטא (קכ"א) ויש שגורסין במקום והכבוד והשיבה והכבוד והחפארת (קכ"ב) וכבוד וחפארת אחר שני (שמות כ"ח ב') לכבוד ולחפארת ויש בפסוקים שהביא כח וחפארת וכבוד ושיבה ובנים אבל אין שם זכר לגוי ולא לעושר ולא לחכמה ומידו יש לפרש הגוי והחכמה מפסוק (משלי כ, כ"ט) והדר זקנים שיבה ויש בפסוק זה ג' ענינים גוי שני הדר, חכמה שני זקנים זה שקנה חכמה כדדרשי' גוי והדרת פני זקן (קכ"ג) ושיבה שבדרך צדקה חמצא כרכיב (שם טז ל"א) עפרת חפארת שיבה וכו' וכדאמרי' הון ועושר בביתו צדקתו עמדת לעד (תהילים קי"א ג') שמן העושר נותן צדקה ובאבות דרי נתן (קכ"ד) מביא כל שבע מדות אלו מפסוקים אלו גוי שמתוך זיו קלסתר פניו דומה למלאך שני (מלאכי ב, ו') כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיו כי מלאך ה' צבאות

י. חמשה קנינים קנה לו הקדוש ברוך הוא בעולמו ואלו הן. תורה קנין

ה' חמשה קנינים וכו' עד הר זה קנתה ימינו ובסדר אליהו וזשא (קכ"ח)

פרקי מרק ששי אבות עז

אחר שמים וארץ קנין אחד אברהם קנין אחד ישראל קנין אחד בית המקדש קנין אחד: תורה מנין, דכתיב יי קנני ראשיה דרכו קדם מפעליו מאו: שמים וארץ מנין, דכתיב כה אמר יי השמים כסאי וחארץ הדום רגלי אין זה בית אשר חבנו די ואי זה מקום מנוחתי: ואומר מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך; אברהם מנין, דכתיב ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ: ישראל מנין, דכתיב עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קניח: ואומר לקדושים אשר בארץ המה ואדירי כל חסדי במ: בית המקדש מנין, דכתיב מכון לשבתך פעלה יי מקדש ארני כוננו ירך: ואומר ויביאם אל נבול קרשו הר זה קנחה ימינו.

יח כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא בראו אלא לכבודו, שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראחיו יציתיו אף עשיתיו: ואומר, יי ימלוך לעולם ועד:

מסים כמשנה זו וכלם לא בראם אלא לכבודו וכו' עד ואומר הי ימלך לעולם ועד ע"כ ועוד יש בספר אליהו זוטא בספר זה דברים רבים שאין אנו נוהגים לשנותם וצריך עיון בפסוקים שהביא על משנה זו לראיה שפסוק (ישעיה ס"א) כה אמר הי השמים כסאי אין מזכיר בו שום קנין ויותר טוב שהיה מביא לראיה על זה הפסוק שהיה מביא לאברהם שני בי (בראשית י"ד י"ט) קונה שמים וארץ כי לאברהם אין בו ראיה שלא הזכיר קנין לאברהם אלא על שמים וארץ וי"ט (קביט) שלשון קונה חוזר על אברהם ועל שמים וארץ כאלו אמר ברוך אברהם לדי עליון קונה אברהם וקונה שמים וארץ אבל פסוק של של השמים כסאי איני יודע למה הביאו ומה ראיה יש בו ויש פסרים (ק"ל) שנורסי שמים וארץ מנין השמים כסאי וכו' ואומר (תהלים ק"ד כ"ד) מה רבו מעשיך וכו' וכן קשה לי לאתר שהביא ראיה לישראל מפסוק (שמות ס"ו מ"ו) עם זו קניח מאי ואומר (תהלים מ"ו ג') לקדושים אשר בארץ המה ותי כבר הביא ראיה נמורה מפסוק ראשון ומפסוק לקדושים אשר בארץ המה אין שום ראיה כלל וכן קשה לי למה הביא ראיה ראשונה לבית המקדש מפסוק (שמות ס"ו י"ו) מקדש הי כוננו ירך ואין בו שום ראיה לקנין ואח"כ מביא הראיה השלימה (תהלים ע"ח נ"ד) ויביאם אל נבול קדשו וכו' וצ"ע (קליא). וטעם חמש קנינים קנה הקב"ה בעולמו שבראם וקראם קנין לאהבתו אותם ותי כל מה שקונה אדם בממונו הוא אוהבו ומשמרו ודברה תורה כלשון בני אדם ויבאו בני ישראל שנקראו קנין בני אברהם הנקרא קנין ויקבלו התורה הנקראת קנין ויכנסו לא"י הנקרא קנין ויבנו בית המקדש הנקרא קנין (קליב):

פרק קנין תורה.

(א) עיין שערי תשובה ק"י ר"ך תשובה ומהגאון סר שלום ולקוטי הפרדס (ד) אונטרדורס שנת עתה) דף י" ע"א וש"ת מהר"ם בר צרוך (ד') נדלפעקט (תרכ"ה) ק"י י"א ונחזור וטרי ומה שליין שם עוד הגאון מהר"ט הארבען זלטה"ה ומה שכתב שם החכם השלם פראפעקאר צערלינגער כ"י צהענזח. דף ק"ה (ונכתב יד אחר?) ש"ת אומרים פ"א חלל בקין לא הצנתי אחרי ומה שגרשמו צמחור וטרי קדר אומרים פ"א לפי קדר החושש מן צראשים עד לו (חזן נוסדר וילא וחזונה) ואדרבי כ"ל להציא ומה ראייה גמורה שכהגו צמדיכת צעל ונחזור וטרי לאומן אף צייני החורף ונפסי שונכה זה לא נחפשו כ"כ לפי כך ל"ן צתחילת כל פו"ם צחצח שנת אומרים אוחו ומה שלא היה ל"ך לעשות צקדר אומרים פרקים צקין ועי' ג"כ פ"י פרקי אבות לאחי הרב כ"י הכ"ל :

(ב) החכם צבי כשיידיער צרשינות כחצי יד האונזורג העתיק מנחך כח"י N. 92 דף ק' צוה"ל: א"ס יארע עלרת צצנת אין אומרים אבות צאוחו שנת ונצנת שלאחרי אומר פרקן של עלרת ושל אוחו שנת כך ראיית צווירלצורג צייני ר' ילחק בן רבם יאכנה, וצייני הרב ר' שמואל בן יעקב וצייני הרב ר' יעקב אלרפתי וצעל חיקון יעשכר דף ל"ב ע"א, היצא צכנה"ג אחי ק"י חל"ג, כתב כשאל פסח ציום שיק שלצני ארץ ישראל י"ס ז' שצחות צין פסח לעלרת קורין צצנת הי' פרק א' וננסכת דרך ארץ זוטא שצצרו ונעין פרקי אבות .

(ג) כ"ל שערואו כן לפי שונכה אחרונה של הפרק ונצרת זה קכ"טס ותורה שומחה צמוקס האשון :

(ד) עי' מה שכתבתי צומע הנחיר (קדר חדש) ונשנת שלישי דף ק"י ואח"כ מנלתי צומע היסודית הכללית ונשנת שנה שליטית דף רל"ז שנהגו צמארקקא לומר ציוות הקין מהפסח עד העלרת ספר ונשלי לפני הונחה ונערי צ"ת הספר קורין אחרי ק פרקי אבות ונחרגמין אוחן צלשון ערצי ואחר עלרת עד ט' צאצ קורין ספר איצ ונמ' צאצ עד ר"ה קורין ספר ד"חל עי' ונעין אולר הקפרים דף ו"ה שומציא קדרר ארצעה גציעס אקר

נדפס בלונדון שנת ת"ר וכולל פיה ונשלי חיוב וריחל ורחל ונחלס הספר
 כתוב בזה"ל: גם לרבות פיה ונשלי חיוב וריחל כפי מה שכתבו צערי המעורר
 לקחת אותם קודם ונחה ציונות הקץ ע"כ ועל דרך זה מוקדם ג"כ כי פה
 לאדם הדפס בקלוגסבערג שנת תרי"ג ע"י ר' אהרן הלואה צו של המנחם
 ר' אהרן הלואה ונקרובי של המ"ל דק"ק ספרדים בלונדון ר' אברהם הלואה
 י' עמודי עבודה חיוב דף ר"ח [וס' תלבוט קדם דף מיט אשך אונזא צס'
 אולר הסצרים חיט תי"]. ובכרחא חף בצנן זה יס ומנחם סוכים ור"ח י
 צכת צ' צעק' הספרים של עיר ליריך N 208/51 דף פיה כתיבת
 יד של פלוגי אלמוני בזה"ל: כך קרר ומנחם לקחת כל הכתובים בצכת
 ומעט קודם ומנחם וחננל צין הימים עוזים. ומפסק עד שצונת קורין
 אצות כל שכת וצכת קודם ומנחם בצכת ראשון אחר שצונת קורין ומנחם
 האש עד סוף ספר ראשון בצכת שכי קורין ומנחם הערוב עד סוף הספר.
 בצכת שלישי קורין צ' ספרים חסף ומפלה לנשה עד אחרו בצכת רביעי
 קורין אחרו עד סוף ספר חנושי שהוא ומשלים בצכת חנושי קורין ומנחם
 ומנחם עד מנדל עה בצכת ששי קורין ומנחם עה עד סוף ומנחם שצנתי
 קורין חיוב עד ומנחם צנר כפיך בצכת שזיני קורין ומנחם היס מרי עד כי
 הוא לדיק צעניו בצכת חצוני קורין מן כי הוא לדיק צעניו עד סוף
 חיוב בצכת עשירי קורין וריחל עד כלל ומנחם על כבודכלר ומנחם בצכת
 אחד עשרה קורין מן לקלם ירחין תרי עשר עד ומנחם צלצי נערת בצכת
 שני עשר קורין מן בצכת שלש למנחם צלסאלר עד סוף וריחל בצכת
 שלש עשרה קורין מנחם עד הן למנחם הן לשערס הן לענש ככסין ולמקורין
 בצכת ארבעה עשרה קורין מן צדך הי' עד זכרה לי' ר' למנחם בצכת
 חנושה עשר קורין מן ויהי כאשר כשנע לכצנל עד סוף מנחם בצכת ששה
 עשר קורין ומנחם ראש השנה ע"כ העתקתי מכת"י הילי וצ"ד הרב מהר"ר
 שלמה ומנחם צ"כ כ"י צק"ק האשתי העתיק לי צטונו ומתקדמות קצ ונקי לסי
 ומנחם (הדפס צוקרלוח גדולות קהלת משה למנחם ערס שנת תפ"ח): ומנחם זה
 הסכינו זכ' הסכל צרי ההצנה וצנלי המדות טוונות אשר ומי' הדעה ומנחם
 היסועה כפסם שואצות ללמוד וללמד מרי שנה בצכת דבריו הערבים ולעמוד
 ולדרסם צרבים וקצנו עהם צתחלת הקין וציוני ספירת העמוד כי אז יחשור
 הכח המעמוד הממוד והנפס המנחם וצכת חתח ומנחם ויהי יסנז חתח
 מוד וקריאה זה הספר צחותו המון היו תהי' לו למנחם והיו כסוכים לים
 ומנחם מורה עכ"ל ומנחם ספר קצ ונקי על ומנחם הוא ר' דוד בן שלמה

מסקנות

ונושפחא צבי יחיאל אשר כחלע יטבו צמדינת ספרד וזשס איתנס ונחה כדלה

שנחאג אמירת ושל י בטצחות הקין כשחרצ צמדינת ספרד ;

(ה) כונת על ארן ספרד אשר חי שס הרצ הרצ הנחצר זיל עיין ונבוא :

(ו) עיין ונבוא :

(ז) עיין ונבוא החלמוד רבור והצרייתא :

(ח) אשר כחצר ציני רצ שריח גאון וכחצ צעל חולר הספרים שאפשר טהיה

לפכיו אוחו הספר אשר לימוד אליהו לרצ ענן ונחמר דרי נחיר ונבוא

צאליהו זוטא פרק י"ז ועיין כתובות דף ק"י ע"י :

(ט) עי יצמות דף קכ"א ע"א :

(י) נחמר זה ונלחמי בירושלמי צרכות פ"א ה"ה וכן צויר ויקרא פי ל"ה ושס

גרים איר יוחנן הלנוור טלא לעשות נוח לו טנהפכה טליהו על פכיו :

(יא) גם זה הנחמר לא ונלחמי צסס ר' יוחנן כמו טכחצ הרצ זיל חלא

צסס רצ יהודה איר ונבוא צפסחים דף כ' ע"ב, צססחדרין ק"ה ע"ב,

צהוריות " ע"ב, ערכין ע"ז ע"ב, חיר כ"ג ע"ב, סוטה כ"ב ע"ב ונ"ז ע"א

ובספר דקדוקי סופרים לא הציא שוס נסחא אחרת צסס צעל הנחמר :

(יב) יל שאפשר טליל שאין כל העולם כולו כדאי וכי :

(יג) לא ידעתי מקור נחמר זה :

(יד) צרכות דף ו' ע"א ושצת דף ל' ע"ב :

(יז) צרכות דף כ"ח ע"ב :

(יח) ירושלמי כדרים פ"י ה"ג ונ"ר צראטית פי כ"ד וילקט שנועמי רנח חר"ג .

(יח) צרכות דף י"ז ע"א :

(יז) צרכות דף ח' ע"ב :

(יח) עיין רש"י כדה י"ז ע"א ד"ה שורפן :

(יט) נ"הו צזה חלוקין טהחקיר עושה נועשים עוצים וסיוון הנחמן הוא שגר

נרע וכן נחלק צין טכיהס צעל נחמר ונ"ר וכן יש לחלק לענין לדיק וישר :

(כ) עי רש"י ח"ז ח' א' :

(כא) טצת דף ל"א ע"א :

(כב) עיין נדרש שמואל :

(כג) צרכות דף " ע"א :

(כד) עי נדרש שמואל :

(כה) סוכה כ"ב ע"ב :

(כו) אצות פ"ב ע"ב :

- (ז) סנהדרין דף כ"ז ע"ב :
- (ח) ע"י רש"י ואבן עזרא ופסלי ז' ז' וע"ד שאמרו חז"ל צוהרם שחמור כחמה
לכ"י דוחה ופסלי זה כחמה העולם :
- (ט) ז"ל דף י"ב ע"א :
- (י) שבת דף קל"ג ע"א :
- (יא) דף כ"ז ע"ב :
- (יב) שם : יג) שם :
- (יג) אונקלוס ותיצ"ע :
- (יד) דף ק"ג ע"ב :
- (טו) ע"י מחזור וטרי :
- (טז) ע"ין עקרים ויג פ"ב :
- (יז) עירובין דף כ"ד ע"א וקורא צאמה למרן זקני הגאון ז"ל חלק ח'
דף ל"א :
- (יח) ע"י מדרש שמואל שהביא שם החסיד ר' יוסף ז' שושן ז"ל :
- (יט) פרק י"ז :
- (כ) עירובין כ"ד ע"א ;
- (כא) פרק י"ז :
- (כב) זרבות דף כ"ה ע"ב ושבת דף קכ"ח ע"א ועיי"ש חוסי' ד"ה וכתן :
- (כג) הגאון מהר"ש הורו"ט ז"ל בהעדות למחזור וטרי ל"ן על המהרש"א סנהדרין
דף ק"ז ע"ב צ"ח שביא דרש זה אכן מחזקו הוא צמקת כלה (רצ"ה פרק
ח') בקל"ה ש"כ"ו וא"ל מור"ה הר"ה ז"ל ל"ן על מ"ר פ"ד ועקדה פ' צוהר
צוהר ומה שהביא שם הפיה"מ להרמזים, ועיין ג"כ רש"י זרבות דף ק"ג :
- (כד) דף כ"ג ע"ב :
- (כה) כד"ה צבוכה וצ"חשמוי סנהדרין פ"י ה"ב מביא דבר אחר שלמד
דוד מנחם :
- (כו) לא מלאכי מדרש זה לא צוהרם חללים ולא צ"ל קוט :
- (כז) שבת דף ע"ז ע"ב :
- (כח) יומא דף ל"ה ע"ב :
- (כט) נדרים דף ק"ב ע"א :
- (לא) פ"ד ו' י"ב :
- (לב) לכאורה הי"ט ה"ך דבגדים אכן פ"י ז"ל דבגד הי"ט צד החמור ופסולת
ה"י"ו בגדים העליונים העשויים לכבוד ולתפארת כמו מעיל של כהנים :
- אפשר

(ג) אפשר כוונתו ע"ד שאמרו חז"ל צמגלה דף י"ד על הפסוק וכן הרמזים
לופים :

(ג) סגהדרין דף כ"ז ע"ז :

(ד) עיין מחזור וטרי שחשז ג"כ כל מונוי כהנים שצקרא בארזא צפ"ע :

(ה) דף קל"ג ע"ז :

(ו) עי' מוצא :

(ז) עיי"ש :

(ח) צבוכה לא מלאחי מלאמר זה וט"ס יש כאן ול"ל צערוצין דף י"ד ע"א :

(ט) עיין קורא צאנת למרן זקני הגאון זל"ל ח"א דף ל"א :

(ס) עירוצין שם :

(סא) עירוצין שם ושם גרים צחד גרסא ר' אליעזר סהם :

(סב) שצח דף ל' ע"ז ועיין קורא צאנת ח"א דף כ"א :

(סג) כחוצות דף ק"ג ע"ז :

(סד) צרכות ס"ג ע"ז וירושלמי יצמות צקוף פ' י"ז ואדר"כ פ' י"א ה"צ

ותנא דבי אליהו :

(סה) פיר ה"א ואדר"כ פ' י"ז ה' י"ג :

(סו) דף ז' ע"ז :

(סז) צרכות מ"ז ע"ז וש"כ :

(סח) כחוצות דף ל"ו ע"א :

(סט) שם :

(ע) חעכית דף ז' ע"א :

(עא) שם דף ז' ע"א .

(עב) יצמות דף ק"ז ע"ז :

(עג) מ"ר קהלל ד' ט"ו :

(עד) חעכית ז' ע"א ומכות יע"א :

(עה) עי' לעיל ס"ק ע"א :

(עו) חצות פ"ז מ"ז :

(עז) שם פ"ה מ"א :

(עח) דרשה זו אינה צפ"ס ולא צוהרשים והמלודות ליון הציחה ג"כ צוה"ל :

וכאמר למשל על התורה :

(עט) הרמזים צהלכות דעות פ"ד ה"ד כחן שער שיכת הלילה שמונה

שעות ושיעור שיכת היום כיתן צגמי סוכה דף כ"ז ע"א כשיכת הסוק

שיטין

סִיחִין נִשְׁמָוּ וְכֵן כִּתְּבֵנָה בְּשֵׁם אֱלֹהֵי קִי דִּי סִיק טִיו שְׂדֹד הַמִּלְכָּה עִית יִסֵּן כְּשִׁנְתָּה
הַקֹּס כְּדֹאִיתִי בְּגוֹי זִרְכוּת דָּק גִּי עֵיז :

(ס) אֲנוּת פִּיז וְיִיה :

(פא) עִירוּצִין דָּק כִּיה עֵיח :

(פג) אֲנוּת פִּיז וְיִיג :

(פד) עֵי רֶאזִיעַ וְשָׁלִי עֵיז כִּיה וְהוּא כִּתְּבֵנָה שְׂפִירוּשׁ זֶה רַחוּק עֵיפּ וְשִׁפְטִי הַלְשׁוֹן
לְפִי שְׁחִלְמוּיִד נִקְוֶה בַּפֶּתַח וְלֹא בַּשּׁוּא :

(פד) זִרְכוּת דָּק קִיג עֵיז וְשִׁיכ שִׁימו :

(פה) עֵיין וְנוּח :

(פו) עֵי קַפְרִי פִי כִי תִבֵּל וּפְסִיקָתָא זְעֵרְתָּא שֵׁם :

(פז) כְּחֻצוֹת קִיז עֵיז :

(פח) פְּקָחִים קִיו עֵיז :

(פט) וְכוּנו שְׂדֵרְשׁו רִיזֵל וְיֹאכֵל צֵנָה וְיִשְׁתַּ וְיִיטֹז לְבוּ שְׁעָקָא בְּחֹרֶת עֵיין וְיִיר רוּחַ
פִּיה וְיִדְרֶשׁ תַּחְמוּמָא פִּי בֵּל וְלִקַּח טוֹב רוּחַ פִּיז פִּיז :

(ל) רִייה כִּיה עֵיח :

(לא) זִרְכוּת דָּק הִי עֵיח :

(לב) שֵׁם :

(לג) עֵי וְחֻזֹר וְעִיר :

(לד) אֲנוּת פִּיז וְיִיה :

(לה) שֵׁם פִּיח וְיִיח :

(לו) שֵׁם וְיִיח :

(לז) שֵׁם פִּיז וְיִיז :

(לח) תּוֹרַת כְּתָבִים פִּי בְּחֻקָּתִי וּפְסִיקָתָא זְעֵרְתָּא עֵיפּ וְכַשְׁלוּ אִישׁ וְגוֹ :

(לט) דָּק לִיח עֵיח :

(ק) זִרְכוּת דָּק יִיעַ עֵיז וְשִׁיכ שִׁימו :

(קא) עִירוּצִין דָּק טִיו עֵיז :

(קב) אֲנוּת פִּיז וְיִיח :

(קג) עִירוּצִין דָּק כִּיה עֵיח :

(קד) אֲנוּת פִּיז וְיִיז :

(קה) סְנֵהדְרִין דָּק זִי עֵיז :

(קו) אֲנוּת פִּיח וְיִיז :

(קז) סְנֵהדְרִין דָּק לִיז עֵיז :

קח) פאה פ"א מ"א :

קט) חצות פ"ה מ"ז :

קי) שם פ"א מ"י י"א :

קיא) דף פ"ג ע"ב :

קיצ) המדרש הכיל הוצא ב"חמוחא פ"י במדבר ע"פ אל הכריתו וצילקוט מושלי

כ"ב כ"ג וסם כדסם כדריס פ"א וכבר העיר ע"ז הגאון בעל טרע ציהודה

צטריה מ"ה חל"ה ק"י כ"י שהמחנך לא מולא לא צצלי ולא צירושלמי ולמד

זכות על המג"א ק"י קצ"ו ס"ק צ"י שהוא סמוך ג"כ על הציון צילקוט הכיל ועיין

מוצא למדרש מושלי של מהר"ש באבר ז"ל :

קיד) עירובין דף כ"ד ע"א :

קטו) זצחים צ"י ע"א :

קנח) דף ז' ע"א :

קיז) דף ל"ב ע"ב :

קיח) טבת דף ס"ג ע"א :

קיט) צ"צ דף כ"ה ע"ב :

קך) דף ע"א ע"א : קכא) פ"י י"ז :

קכב) כך גרים רש"י :

קכג) קדושין דף ל"ב ע"ב ותורת כהנים קדושים פ"ז :

קכד) לא מלאתי באדרין שצידנו גם לא צהולאת שעכטער :

קכה) פ"ד מ"ט : קכו) פ"ר ה"ז :

קכז) חוספתא עדיות פ"א ה' י"ד :

קכח) פרק י"ז :

קכט) עיין מחזור וטרי : קל) עיי"ש :

קלא) עיין וכליתא פ"י צטלה שאינו חושב כ"א ר"י קנינים ובספרי פ"י אחיז

לא חשיב אללא ג' קנינים :

קלב) על מוספת ר"י חנניא לא מלאתי פ"דס צכח"י הרב ובכורה חקר כאן

קלח) ומהספר :